

Učme sa učiť sa

Projekt bol podporený Islandom, Lichtenštajnskom a Nórskom prostredníctvom Programu Aktívne občianstvo a inklúzia, ktorý realizuje Nadácia Ekopolis v spolupráci s Nadáciou pre deti Slovenska a SOCIA - nadácia na podporu sociálnych zmien.

Projekt: **Učme sa učiť sa**

Obdobie realizácie: júl 2013 - január 2015

Príjemca podpory: ETP Slovensko – Centrum pre udržateľný rozvoj, Košice

Financovanie: 152 685,00 € (AOI 19 % = 29 010,00 €)

„Najväčším pomocníkom nám bola a dosiaľ je naša dôvera a rešpekt voči deťom, viera v ich schopnosť učiť sa. Pochopili sme, že ak ich budeme my, dospelí, brať ozaj vážne, odmenia sa nám prirodzeným rešpektom a záujmom. Menili sa vzťahy vo všetkých smeroch - voči nám dospelým, aj navzájom medzi deťmi.“ Mária Heveriová (vedúci pedagóg školského klubu Veľká Ida)

„Školenie v tejto metóde nám otvorilo oči a ponúklo iný pohľad na prácu s deťmi, iný prístup.“ Učiteľka na ZŠ Veľká Ida

O ETP

Začiatky vzniku občianskeho združenia ETP Slovensko siahajú až do roku 1995, kedy sa venovalo ešte ako nadácia najmä podpore environmentálnych projektov. Od roku 1998 ETP Slovensko spolupracuje s miestnymi samosprávami, úradmi práce, školami a inými organizáciami verejnej správy na strednom a východnom Slovensku, v snahe vytvoriť predpoklady na zníženie miery sociálneho vylúčenia, a to najmä obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít (MRK). Prostredníctvom siete komunitných centier (KC) ETP poskytuje s týmto cieľom komplexné služby zahrňajúce zdravotné, sociálne, pracovné, finančné a právne poradenstvo. Vytvára možnosti na zlepšenie kvality bývania prostredníctvom sporiacej a mikropôžičkovej schémy a podpory svojpomocnej výstavby rodinných domov do osobného vlastníctva obyvateľmi MRK. Osobitný dôraz dáva na problematiku vzdelávania, keďže vzdelaní ľudia majú oveľa väčšie šance vymaniť sa zo zaužívaného spôsobu života, ktorým žijú chudobné a nedostatočne vzdelané celé generácie ľudí z MRK. V KC ETP majú obyvatelia MRK príležitosti zúčastňovať sa vzdelávacích programov (predškolská príprava, zdravotná osveta, príprava na rodičovstvo, tréningy osobnostného rozvoja, finančná gramotnosť, jazykové kurzy, doučovanie, nízkoprahové aktivity, počítačové a čitateľské krúžky, hudobné a dramatické krúžky, športové aktivity, remeselné zručnosti). KC sú prevádzkované v spolupráci s

miestnymi samosprávami v desiatich obciach na východnom Slovensku, kde ETP úspešne zavádza inovatívne prístupy a metódy zamerané na elimináciu a prevenciu medzigeneračnej reprodukcie chudoby. V roku 2009 ETP získalo cenu Gypsy Spirit a v roku 2011 Cenu Nadácie ERSTE za sociálnu integráciu. V roku 2013 bolo ETP nominované na Cenu nadácie Orange v kategórii sociálna inklúzia, v roku 2014 bolo nominované na cenu Gypsy Spirit a získalo zlatú Cenu občianskej spoločnosti 2014, ktorú udeľuje Európsky hospodársky a sociálny výbor za projekty zamerané na integráciu Rómov.

Projekt Učme sa učiť sa

Projekt priniesol viacero výrazných zlepšení vo vzdelávaní detí z MRK a to nielen v konkrétnom prínose kvalitnejších služieb pre cieľové skupiny, ale aj vo vnímaní príčin deficitov detí z MRK, špecifik práce s nimi a ich vzdelávania, ktoré sa pracovníci v priebehu projektu snažili v maximálnej možnej miere priblížiť odbornej aj širšej verejnosti a iným zainteresovaným subjektom.

Implementácia úplne novej a na Slovensku neznámej metodiky - Feuersteinove Insštrumentálne obohacovanie (FIE Basic, sprostredkované učenie prostredníctvom mediácie) - do práce ETP v rámci v minulosti už zaužívaných vzdelávacích činností v komunitných centrách, predstavovala od začiatku obrovskú výzvu. Absolvovanie školenia vedeného zahraničnými lektormi nepostačuje na úplné zvládnutie metodiky a pravidelné tréningy a doplňujúce supervízie a vzdelávania vedené odborníkmi z pedagogickej a psychologickkej praxe so skúsenosťami na Slovensku sú nevyhnutným predpokladom na poskytovanie kvalitných služieb klientom KC.

Osobitný prínos predstavovala spolupráca s prostredím formálneho vzdelávania na dvoch základných školách (Veľká Ida a Košice-Šaca), ktorá umožnila oveľa intenzívnejšie spoznať proces a problémy vzdelávania detí z MRK a jeho bariéry. Systémové riešenie na zlepšenie kvality vzdelávania a zvýšenie vzdelanostnej úrovne detí z MRK je možné len v prostredí formálneho vzdelávania. Preto už od začiatku projektu časť projektových aktivít (školské kluby - družiny) naplánovali a počas projektu realizovali v prostredí základných škôl.

Významným prínosom realizácie projektu bola taktiež snaha o čo najexaktnejšiu evaluáciu výsledkov prostredníctvom testovania detí zapojených do projektu štandardnými psychologickými testami, a to na začiatku projektu a po skončení intervencie. Snahou bolo získať merateľné dáta, ktoré by bolo možné porovnať nielen v rámci jednotlivých intervenčných skupín, ale aj vzájomne medzi nimi. Uvedený prístup je inovatívny v rámci realizovania projektov mimovládny, či verejným sektorom a bol mimoriadne kladne hodnotený zo strany odbornej verejnosti. Pre ETP zároveň znamenal priestor pre skvalitnenie našej práce s orientáciou na trvalé a rozpoznateľné výsledky a zmeny.

Významným momentom pre organizáciu bola aj skutočnosť, že realizáciou projektu a prezentáciou jeho konkrétnych výsledkov dokázali získať značnú pozornosť odbornej verejnosti, čím sa výrazným spôsobom zvýšilo jej renomé v oblasti vzdelávania detí z MRK. Osobitný úspech v tomto smere predstavovala záverečná konferencia projektu, na ktorej boli prítomní zástupcovia takmer všetkých dôležitých subjektov v oblasti vzdelávania detí z MRK na Slovensku.

V ETP z hľadiska samotnej „matérie“ projektu hneď na začiatku zistili, že ani v jednom zo školských klubov nie sú deti na systematickú prácu s inštrumentmi metodiky FIE Basic pripravené a že predtým, než sa budú môcť systematicky venovať ich kognitívnemu rastu, musia pracovať na ich socializácii a emočnom rozvoji. Pracovníci projektu sa tak snažili vytvoriť prostredie, kde budú platiť pravidlá a kde budú deti schopné a ochotné sa vzdelávať, avšak bude to prostredie prijímajúce, bezpečné a inšpirujúce.

V téme vzdelávania rómskych detí panuje veľa predsudkov a v ETP priznávajú, že aj mnohé z ich očakávaní boli formované niektorými z nich. Neverili napríklad, že bude také ľahké motivovať šesťročné deti ku každodennému celodennému učeniu a obávali sa, že bude ťažké udržať ich v poobedňajšom školskom klube. Preto boli veľmi prekvapení, s akou radosťou deti do klubu prichádzali. Spočiatku to pracovníci pripisovali novosti aktivít, hračkám, chutnému olovrantu, záujem detí však pretrval aj po sprísnení pravidiel a začatí náročnejších činností. Podľa ETP bol kľúčom k ich záujmu zážitok rešpektu a prijatia zo strany dospelých osôb – učiteľov. Dôvera v ich schopnosti, postupné budovanie samostatnosti cez vieru v ich kompetentnosť, bola komunikovaná tak otvorene a priamo a pritom autenticky, že jej deti uverili a odmenili sa svojou dôverou a rešpektom. Len vďaka dôvere a ozajstnému záujmu, ktorý sa prejavoval napríklad aj v dôslednom stanovovaní pravidiel a hraníc správania, sa podarilo sprostredkovať deťom aj nové podnety. Táto skúsenosť organizáciu utvrdila v presvedčení, že deti z málopodnetného sociálneho prostredia MRK sa vo svojej zvedavosti a dychtivosti učiť nelíšia od detí majority, avšak rovnako ako majoritné a akékoľvek iné deti, potrebujú cítiť skutočný záujem a mať vytvorený vzťah k tomu, od koho sa majú učiť. Ak sú tieto podmienky splnené, darí sa ich posúvať vpred v smere emocionálnom, sociálnom, aj kognitívnom.

Prekvapujúca bola ale hĺbka deficitov kognitívnych funkcií. Až postupným nahliadnutím pod povrch oslabení sa ukázalo, ako veľmi málo deti skutočne vedia a v čom všetkom im chýbajú skúsenosti. Nepresnosť zrakového vnímania, sluchové vnímanie rozvíjané len v rómskom jazyku, absentujúca orientácia v čase a priestore a obmedzený pojmový aparát je len niekoľko príkladov. Deficity postupne prekonávali, celý proces bol však pozvoľný a skôr pomalý.

Aj na základe výsledkov projektu a skúseností získaných prostredníctvom neho začali v komunitných centrách pracovať s deťmi v rámci predškolskej prípravy v skoršom veku – už od troch rokov. Táto zmena je výsledkom poznania, že deficity

detí vo veku šiestich rokov sú už tak masívne, že ani pri veľmi intenzívnych a profesionálnych intervenciách nemajú šancu dosiahnuť úroveň svojich rovesníkov vyrastajúcich v štandardných podmienkach.

Ročná skúsenosť s prácou s deťmi z MRK v poobedňajšom školskom klube, počas ktorého uplatňovali metódu FIE Basic, ich naučila, že dobre cielenými a vopred analyzovanými krokmi sa dokážu v procese učenia posúvať výrazne vpred. Naučili sa, že ak chcú zlepšiť vzdelávanie detí z MRK, potrebujú systematicky pracovať, priebežne analyzovať a vyhodnocovať informácie, ktoré nadobudnú. Tiež zistili, že sa nemôžu automaticky spoliehať na žiaden z poznatkov, ktorý všeobecne platí o deťoch a rodinách z majoritnej populácie. Potvrdili si, že rozdiely medzi majoritným prostredím a prostredím MRK, v ktorých pracovali, sú vo výchove, rozvoji a prístupe k deťom tak výrazné, že ich nemôžu prehliadať a nemôžu bez hlbšej analýzy aplikovať žiadnu z metód, ktoré sú overené a používané pri vzdelávaní detí majoritnej populácie.

Dlhodobý prínos

V ETP sú na základe doterajších skúseností presvedčení, že metóda FIE môže spolu s inými inovatívnymi akceleračnými metodikami (Montessori, Grunlaget) predstavovať systémovú odpoveď na celospoločenskú výzvu potreby zlepšenia školských výsledkov detí z málopodnetného prostredia. Používanie FIE vo väčšom rozsahu môže priniesť v strednodobom horizonte výraznú zmenu školskej úspešnosti detí z marginalizovaného prostredia. Z dlhodobého hľadiska – podľa vyjadrení pracovníkov MPC, MŠVVaŠ SR, ako aj ďalších odborníkov by metóda FIE potenciálne mohla doplniť kurikulum materských škôl, nultých a prvých ročníkov, ktoré navštevujú deti z MRK.

Pre majoritnú spoločnosť môžu byť výsledky projektu potvrdením a dôkazom toho, že ak je deťom a mládeži z MRK poskytnutá podpora a overená metodika, ich šance na úspech v prostredí štandardného formálneho vzdelávania sa radikálne zvyšujú. Naopak, pokiaľ deti osobitnú intervenciu nedostanú, náš školský systém nevie v tradičnom nastavení kompenzovať deficity, s ktorými deti z MRK prichádzajú do škôl a preto deti v prostredí bežných škôl masívne zlyhávajú. Vzdelávací systém v súčasnej podobe je len veľmi málo pripravený reagovať na potreby detí, ktorých životné podmienky boli, alebo sú iné ako deti „štandardu“, čo platí nielen pre deti z MRK, ale aj pre čoraz viac detí z bežnej populácie.

Investícia do dvojtzáždňového vzdelávania (80 hodín) učiteľov a následnej supervízie a kontinuálne používanie metodiky FIE počas obdobia troch rokov môže znamenať revolúciu vo vzdelávaní detí z MRK. Podľa Šprochu (2014) by v roku 2015 malo byť šesťročných 5 267 rómskych chlapcov a 5 197 rómskych dievčat. Do nultého a prvého ročníka základných škôl na Slovensku nastúpi v septembri 2015 asi 6000 detí z marginalizovaných rómskych komunít.

Hlavné poučenia a odporúčania pre podobné projekty

- Pri pilotných a inovatívnych projektoch je rovnako dôležité ako prínosy a úspechy pomenovať otvorene zlyhania a nedostatky – ich vnímanie a artikulovanie môžu priniesť rovnako dôležité poznanie a skvalitnenia práce v danej problematike
- Rigorózna evaluácia projektu prostredníctvom experimentálneho dlhodobého overenia školskej spôsobilosti detí a žiakov pred zapojením do vzdelávania a v pravidelných časových intervaloch (napr. raz za dva roky) a porovnávaním intervenčnej a kontrolnej skupiny detí a žiakov môže predstavovať mimoriadne cenný zdroj informácií o kvalite a prínose realizovaných intervencií. S plánovaním evaluácie a jej začiatkom odporúčame začať ešte pred samotnými intervenčnými aktivitami.
- Pri implementácii postupov a metodík overených v zahraničí je potrebné venovať mimoriadnu pozornosť procesu ich adaptácie na lokálne špecifiká.
- Spolupráca s rodičmi je pri vzdelávaní detí z MRK veľmi dôležitá a to najmä z hľadiska dosiahnutia dlhodobých výsledkov a ich udržateľnosti. Kľúčovým je však najmä prijatie detí a viera v možnosti ich rastu na strane učiteľov, ale aj rodičov, ktorá sa musí pretaviť do povzbudzovania a budovania pocitu vlastnej kompetencie u detí. Prostredníctvom neho sa vonkajšia motivácia pretvára na vnútornú, čo predstavuje základný predpoklad na akékoľvek zmysluplné vzdelávanie.
- Ľudsky a odborne kvalitne sprostredkované učenie – prostredníctvom kvalifikovaných učiteľov – mediátorov, ktorí majú odborné vedomosti, kapacitu, dokážu primerane reagovať na odlišnosti žiaka a vedia, ako mu efektívne pomáhať pri prekonávaní bariér a obmedzení prostredia, do ktorého sa narodil, môže zabezpečiť lepší život pre deti z MRK, a aj pre celú spoločnosť.

English summary

ETP Slovakia works with marginalized Roma communities (MRCs) in Slovakia, supporting and assisting disadvantaged and marginalized groups, members of ethnic minorities, specifically Roma, including young people with special needs in order to improve their social and economic integration.

The project focused on improving the abilities of children from Marginalised Roma Communities (MRC) to learn, thus helping them to achieve much better results during the educational process in schools. The goal was to carry out a pilot project of implementation of the FIE (Feuerstein's Instrumental Enrichment) method – an internationally verified method, used in 50 countries of the world, aimed at developing the cognitive and emotional potential of pupils – in the above mentioned group of children. FIE follows the principles of developmental and cognitive

psychology and special needs education. The main results of the project are the verification of the FIE methodology's (i) efficiency in educating children from MRC, and (ii) appropriateness of inclusion in the system of formal education in the SR. The following positive changes have been noticed among the children involved in the project: their ability to learn and their self-confidence have increased; their social, emotional and communication skills have been further developed; and their internal work motivation has become stronger. In addition, people who worked with these children further developed their skills and knowledge in the field of education.

Main lessons and recommendations:

- In case of pilot and innovative projects, it is important to talk about successes but also openly address the failures and deficiencies. The understanding of the latter two can result in new knowledge and improvement of work in a given area.
- Rigorous project evaluation through long-term and regular (e.g. once in two years) experimental verification of children and pupils' capacity for school education, including the comparison of the intervention group with regular pupils, can represent a very valuable source of information about the quality and impact of the implemented interventions. Our suggestion is to start planning and carrying out the evaluation before the intervention activities begin.
- When implementing procedures and methodologies verified abroad, it is necessary to pay special attention to the process of their adjustment to local specifics.
- When educating children from MRC, it is very important to establish cooperation with their parents, mainly if long-term results and their sustainability are to be achieved. The key moment, however, is that teachers and parents accept these children and believe in their potential to grow. This needs to be reflected in adults encouraging children and helping them to build their own feeling of personal competence. As a result, the external motivation changes to internal, which is an essential prerequisite of any meaningful learning.
- Learning that is facilitated by qualified and compassionate teachers (mediators), who can adequately respond to individual needs of children and know how to help them in overcoming barriers and limitations of the environment they were born to, can assure better life for both children from MRC and society itself.